

# Renata Tokarz

---

## Stosunki koleżeńskie w klasach piątych o zróżnicowanym profilu edukacyjnym

---

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (16-17), 120-129

---

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Renata Tokarz

## Stosunki koleżeńskie w klasach piątych o zróżnicowanym profilu edukacyjnym „Każdy ma prawo do szczęścia i swego miejsca w społeczeństwie” *Maria Grzegorzewska*

Coraz częściej mówi się i pisze na temat szkół specjalnych i integracyjnych. Związane jest to z tym, iż dzieci niepełnosprawne mają prawo do kształcenia się w szkołach ogólnodostępnych, zagwarantowane przez Konstytucję RP (art. 70). Choć już w Konstytucji 3 Maja była mowa o prawie do edukacji osób niepełnosprawnych, teraz dopiero są one traktowane na równi z dziećmi zdrowymi. Określa to również zapis ustawy z 7 września 1991r. o systemie oświaty (DzU z 1996r. nr 67, poz. 329 z późn. zm.) na podstawie art. 22 ust. 2 pkt. 9 dzieci i młodzież niepełnosprawne mają możliwość kształcenia się w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych a także specjalnych.

W Polsce ponad 3% populacji wszystkich uczniów wymaga specjalnych form kształcenia. Edukacja tych dzieci realizowana jest w szkołach lub oddziałach specjalnych i integracyjnych a także indywidualnie w domu.

W roku szkolnym 2000/01 w klasach integracyjnych uczyło się ponad 8 tys. uczniów niepełnosprawnych, czyli o 2,5 tys. więcej niż w roku poprzednim. Obecnie 50,4% dzieci niepełnosprawnych w wieku szkoły podstawowej i 61,2% w wieku gimnazjum uczy się w szkołach specjalnych. Natomiast 49,6% tych dzieci ze szkół podstawowych i 38,8% z gimnazjów uczy się w szkołach ogólnodostępnych [MEN 2001]. Kształcenie w integracji powinno umożliwić tym uczniom zdobycie wiedzy i umiejętności na miarę ich możliwości.

Ministerstwo Edukacji Narodowej wychodzi z założenia, że nie można klas integracyjnych wprowadzać do szkół na zasadzie decyzji administracyjnej a jedynie poprzez stworzenie odpowiednich warunków ekonomicznych, społecznych i merytorycznych.

Przewodnią zasadą kształcenia uczniów niepełnosprawnych jest przekonanie, że szkoły ogólnodostępne powinny przyjmować dzieci niezależnie od ich warunków fizycznych, intelektualnych czy socjalnych. Łączenie dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w procesie edukacji z dziećmi i młodzieżą w pełni sprawną, może

uczyć uczniów sprawnych tolerancji dla inności drugiego człowieka oraz zasady solidarności i demokracji w odniesieniu do swoich niepełnosprawnych kolegów i koleżanek, o co tak trudno w dzisiejszych czasach.

W pracy niniejszej podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

- Jaka jest popularność uczniów wyróżniających się w nauce, sporcie i aktywnością społeczną w klasie podstawowej i integracyjnej?
- Co wpływa na popularność (niepopularność) ucznia niepełnosprawnego w klasie integracyjnej?

## **Teren i metoda badań**

Badania przeprowadzono w jednej ze szkół podstawowych Krakowa, w miesiącach styczeń - luty 2001. W badaniach uczestniczyły cztery klasy piąte o zróżnicowanych profilach (klasa sportowa, integracyjna oraz 2 klasy o profilu podstawowym). W klasie integracyjnej 7 uczniów było upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim. Przebadano łącznie 97 osób, w tym 47 chłopców i 50 dziewczynek.

W badaniach zastosowano: testowanie socjometryczne - techniką Moreno, plebiscyt „życzliwości i niechęci” oraz analizę arkuszy ocen i wywiad z wychowawcą klasy, nauczycielem wf i psychologiem szkolnym. Stosując plebiscyt „życzliwości i niechęci” starano się ograniczyć „słabość” klasycznych technik socjometrycznych (D. Ekiert-Grabowska 1984).

Testowanie socjometryczne przeprowadzono przy użyciu dwóch kryteriów: „sąsiad na podróży autokarem”, mierzącego więzi osobowe oraz „wybór do trójki”, która ma wykonać gazetkę ścienną, mierzącego więzi rzeczowe. Wybierający mógł dokonać dwóch wyborów pozytywnych w każdym kryterium. Z wyborów negatywnych zrezygnowano. Wybór należało uzasadnić (A. Molak 1974).

Na drodze analizy arkuszy ocen ustalono uczniów, którzy wyróżniają się pod względem nauki, natomiast wywiad z wychowawcą i nauczycielem wf pomogły odpowiedzieć nam na pytanie, którzy uczniowie wyróżniają się w sporcie i aktywnością społeczną.

## **Wyniki badań**

Testowanie socjometryczne pozwoliło ustalić status socjometryczny ucznia w klasie. Łącznie ujęte wyniki testowania socjometrycznego (status) oraz plebiscytu życzliwości i niechęci wyznaczają pozycję (popularność) ucznia w klasie. Za Z. Zaborowskim (1964) przez pozycję „rozumiemy miejsce w hierarchii ustalone na podstawie kontroli, autorytetu lub relatywnego znaczenia jednostki w określonej działalności i decyzji grupy”.

Poziom statusu socjometrycznego określono na podstawie tabeli wartości krytycznych U. Bronfenbrennera (A. Molak 1974), które w omawianych badaniach wynoszą: dla statusu wysokiego - 9 wyborów, przeciętnego - 4 i niskiego 0, a dla statusów pośrednich - powyżej przeciętnego 5-8, poniżej przeciętnego 3-1.

Tabela. 1

Poziom statusu socjometrycznego badanych klas

Profil klasy	Status socjometryczny					Ogółem
	wysoki	powyżej przeciętnego	Przeciętny	poniżej przeciętnego	Niski	
Spotowa	C3abc, D1ba, D5abc	C1ab, C2b, C4b, C5ab, C7b, C8ab, D2b, D4b	C6b, C12ab, D3b, D7ab	C9b, C10b, C11b, C13b, C14b, C15b, D6b, D8ab, D9bc	C16b, D11ab, C17abc, D10abc	28
Integracyjna		C1, C2a, C4a, D1, D2b, D3ac,	C5	C3, C6, D4a, D5a, D6, D7a, D8	<b>D9, D10</b>	16
Podstawowa A	C1abc	C11ac, D3abc, D7a, D11	C2c, C3ab, C10, D4ac	C4, C5, C6b, C7, C8c, C9, D1bc, D5bc, D6ac, D8, D9c, D10, D12c, D13abc, D15ac	C12, D2a, D14	27
Podstawowa B	C1abc, C2a, D1bc	C3, C6bc, D2	C5, D3ac, D4ac	C4b, C7, C8b, C9, C10, C11a, C12, D5, D6, D7, D8a, D9ac, D10b, D12a, D14	D11, D13	26
Razem	7	21	12	46	11	97

Legenda:

wyłączonym drukiem zaznaczono osoby niepełnosprawne

C - chłopcy, D - dziewczęta

a - uczeń wyróżniający się w nauce

b - uczeń wyróżniający się w sporcie

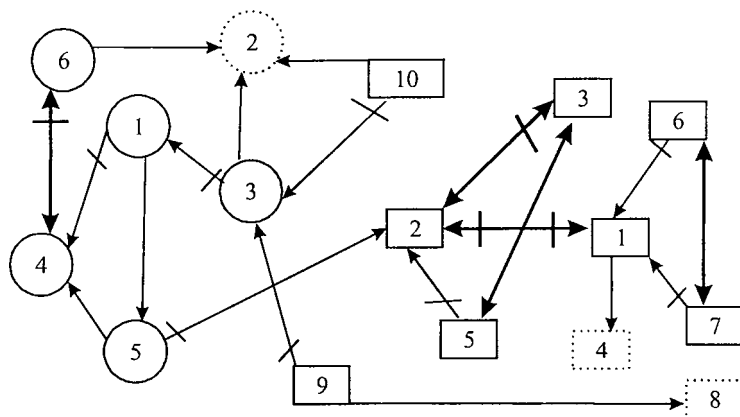
c - uczeń wyróżniający się aktywnością społeczną

Z tabeli 1 widać, że dominują w niej osoby o statusie poniżej przeciętnego, stanowią oni 47,4% ogółu. Mniej liczną grupę stanowią uczniowie o statusie powyżej przeciętnego, 21,7%. Statusem wysokim (gwiazdy socjometrycznej) może pochwalić się tylko 7 osób. 12,4 % uczniów legitymuje się przeciętnym uznaniem, natomiast 11,3% badanej społeczności ma status niski.

Tabela 1 pokazuje też, że jedynie w klasie integracyjnej nie ma uczniów o wysokim statusie socjometrycznym. Natomiast po 2 osoby niepełnosprawne legitymują się statusem powyżej przeciętnego i powyżej przeciętnego a 1 statusem średnim. Dwie uczennice D9 i D10 nie znalazły uznania klasy. Również zauważa się, iż uczniowie o wysokim statusie wyróżniają się w większości przypadków we wszystkich w/w dziedzinach aktywności. Przeciwnie kształtuje się sytuacja uczniów o niskim statusie socjometrycznym. Tu zdecydowana większość nie może pochwalić się żadną działalnością oprócz uczniów klasy sportowej, którzy - poza uprawianiem sportu - dobrze się uczą i działają na rzecz klasy.

Wyniki testowania socjometrycznego zilustrowano graficznie.

Rys. 1  
Socjogram dla kryterium „sąsiad w podróży autokarem”



Legenda:

- - osoba nieobecna, → - wybór pierwszy, ⇨ - wybór drugi,
- - chłopcy, □ - dziewczęta ↔ - wybór obustronny

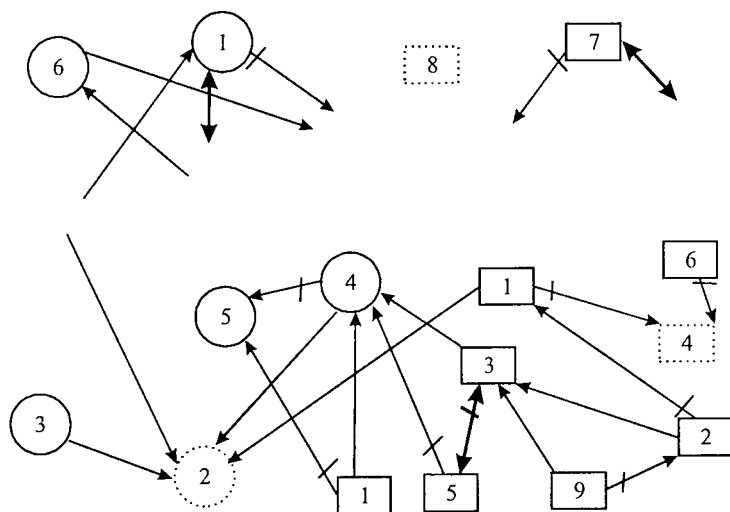
Analizując socjogram łatwo zauważyć, że największym uznaniem klasy cieszy się uczennica D2, która czterokrotnie została wybrana, z tym, że są to wybory w drugiej kolejności. Dwóch uczniów: C2 i C4 oraz uczennica D1 otrzymali po 3

wybory, z czego C2 wszystkie w pierwszej kolejności. Dwie uczennice D9 i D10 nie otrzymały żadnego wyboru. Na 16 uczniów w klasie aż 5 razy wybór był odwzajemniony: dziewczęta D5-D3-D2-D1 tworzą krótki łańcuch socjometryczny.

Można również zauważyć, iż dziewczęta dokonywały wyborów głównie spośród siebie, podobnie kształtuje się to u chłopców.

Rys. 2

Socjogram dla kryterium „wybór do trójki” w klasie integracyjnej



Legenda:

- ⊙ - osoba nieobecna, → - wybór pierwszy, ⇄ - wybór drugi,
- - chłopcy, □ - dziewczęta, ↔ - wybór obustronny

Z socjogramu 2 wynika, że uczniem najbardziej cenionym przez grupę jest chłopiec C4, który otrzymał 5 wyborów, z czego 3 w pierwszej kolejności. Uczeń C2 również jest w tej dziedzinie zauważany przez klasę i otrzymał 4 wybory, w tym - 3 pierwsze. Dwoje uczniów: C5 i D3 otrzymało po 3 wybory, przy czym D3 wszystkie pierwsze. Uczniowie: D8, D9, D10 i C3 byli pomijani w wyborach.

W tym kryterium było 3 wybory odwzajemnione. Tu również widać tendencję do wybierania osób tej samej płci.

**Tabela 2**  
Wyniki „Plebiscytu życzliwości i niechęci”

Klasa	sportowa	ranga	Integracyjna	ranga	Podstawowa A	ranga	Podstawowa B	ranga
Lp.								
1	C9b	1	C2a	1	D1bc	1	C5	1
2	C1ab	2	D1	2	D3abc	2	C1abc	2
3	C7b	3	C6	3	D13abc	3,5	C2a	3
4	C8ab	4,5	C1	4,5	D4ac	3,5	D4ac	4
5	D4b	4,5	D2b	4,5	D12	5,5	D1bc	5,5
6	C15b	7,5	D4a	6	D6ac	5,5	D9ac	5,5
7	D1ab	7,5	D3ac	7	C1abc	7	C7	8
8	D5abc	7,5	C5	8	C11ac	8	D7	8
9	D7ab	7,5	D9	10	C3ab	9,5	D10b	8
10	D3b	10	C4a	10	D15ac	9,5	C6bc	12,5
11	C11b	13	D7a	10	D8	11	C10	12,5
12	C3abc	13	C3	12,5	C8c	12	C3	12,5
13	C4b	13	D8	12,5	D2a	14,5	C11a	12,5
14	C5ab	13	D6	14	C6b	14,5	D2	12,5
15	C6b	13	D5a	15	C7	14,5	D12a	12,5
16	C10b	16,5	D10	16	D5bc	14,5	C4b	16,5
17	C12ab	16,5			C2c	19	D6	16,5
18	D2b	20			C4	19	C12	19,5
19	C2b	20			C9	19	D13	19,5
20	D6b	20			C12	19	D8a	19,5
21	D8ab	22			D11	19	D3ac	19,5
22	C17abc	23			C5	22,5	C9	22
23	D9bc	24,5			C10	22,5	D14	23
24	C13b	24,5			D7a	24,5	D11	24,5
25	D10abc	26,5			D9c	24,5	C8b	24,5
26	C14b	26,5			D10	26	D5	26
27	C16b				D14	27		
28	D11ab	28						

**Legenda:**

wytuszczonym drukiem zaznaczono osoby niepełnosprawne

C - chłopcy, D - dziewczęta

a - uczeń wyróżniający się w nauce

b - uczeń wyróżniający się w sporcie

c - uczeń wyróżniający się aktywnością społeczną

W klasie sportowej zdecydowanie najbardziej lubianym uczniem jest C9. Następną pozycję rangową zajmuje C1, dalej C7. Klasa integracyjna najwyżej ceni kolegów: C2, D1 i C6. Klasa podstawowa A najwyżej ceni sobie uczennicę D1, druga jest D3 i dalej dwie uczennice D13 i D4. W klasie podstawowej B najwyżej punktowani byli: C5, C1 i C2.

Tabela 3  
Pozycja socjometryczna badanych uczniów

Klasa	spor- towa	ranga	Integracyjna	ranga	Podstawo- wa A	ranga	Podstawo wa B	ranga
Lp.								
1	C1ab	1	C2a	1	D3abc	1	C1abc	1
2	D5abc	2	D1	2	C1abc	2	C2a	2
3	D1ab	3	D2b	3,5	D4ac	3	D1bc	3
4	C7b	4	C1	3,5	C11ac	4	C5	4
5	C8ab	5,5	C4a	5,5	D13abc	5	D4ac	5
6	D4b	5,5	D3ac	5,5	C3ab	6,5	C3	6
7	C3abc	7	D4a	7,5	D6ac	6,5	C6bc	7,5
8	C5ab	8	C6	7,5	D1bc	8	D2	7,5
9	D7ab	9	C5	9	D8	9,5	D9ac	9
10	C4b	10	D7a	10	D11	9,5	C11a	10
11	D3b	11	C3	11	D12c	11	D10b	11
12	C2b	12,5	D6	12	C2c	12	D3ac	12
13	C9b	12,5	D9	13	D15ac	13	C10	13
14	D2b	14	D5a	14	D7a	14	D7	14,5
15	C6b	15	D8	15	C8c	15,5	C7	14,5
16	C12ab	16	D10	16	C10	15,5	D8a	16
17	C15b	17			D5bc	17	C4b	17
18	C11b	18			C5	18	D14	18
19	C10b	19			C4	19,5	D12a	19
20	D6b	20			C9	19,5	C9	20
21	D9bc	21			C6b	21,5	D6	21
22	D8ab	22			C7	21,5	C8b	22
23	C14b	23,5			D2a	23	C12	23
24	D10ab	23,5			D9c	24	D5	24
25	c	25			D10	25	D13	25
26	C16b	26			C12	26	D11	26
27	D11ab	27			D14	27		
28	C13b	28						
	C17ab	28						
	c							
	C16b							
	D11ab							



## Legenda:

wytuszczonym drukiem zaznaczono osoby niepełnosprawne

C - chłopcy, D - dziewczęta

a - uczeń wyróżniający się w nauce

b - uczeń wyróżniający się w sporcie

c - uczeń wyróżniający się aktywnością społeczną

Tabela 3 przedstawia pozycję socjometryczną badanych uczniów. Są to łączne wyniki testu Moreno i plebiscytu "życzliwości i niechęci". Wynika z niej, iż najwyższą pozycją socjometryczną w klasie sportowej charakteryzuje się uczeń C1, który wyróżnia się na tle klasy nauką i aktywnością społeczną. Na miejscu drugim jest uczennica D5, która przejawia aktywność we wszystkich wspomnianych dziedzinach. W klasie integracyjnej chłopiec C2, który jest dobrym uczniem posiada pierwszą pozycję rangową. Miejsce drugie zajmuje uczennica D1. W pierwszej piątce jest dwóch uczniów niepełnosprawnych. Klasa A wyróżniła dziewczynkę D3, która przejawia aktywność we wszystkich dziedzinach, a to: nauce, sporcie i działalności społecznej. Drugi jest chłopiec C1, który również jest dobrym uczniem, sportowcem i działaczem społecznym. Podobnie jest w klasie B, gdzie najbardziej wyróżniony został chłopiec C1, który góruje sportem, nauką i aktywnością społeczną.

## Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że największą popularnością w klasie cieszą się uczniowie wyróżniający się we wszystkich trzech dziedzinach, tj. w sporcie, nauce i działalności społecznej. W klasie 5a-1 osoba otrzymała 9 wyborów w teście Moreno, podobnie w 5b-1 osoba (17 wyborów). Klasa sportowa może pochwalić się dwoma uczniami wybijającymi się we wszystkich trzech dziedzinach. Jedynie w klasie integracyjnej nie ma nikogo takiego. Wysoką pozycję uzyskali również uczniowie wyróżniający się tylko w dwóch lub jednej dziedzinie. Wyróżnieni ilością wyborów uczniowie prezentowali więc wysoki i powyżej przeciętnego status socjometryczny. Można zatem przyjąć, że poziom statusu socjometrycznego uczniów zależy od aktywności w takich dziedzinach jak: nauka, sport czy bezinteresowna działalność na rzecz innych, a najlepiej jeżeli aktywność ta idzie we wszystkich kierunkach. Młodzież osiągająca najlepsze wyniki w nauce, działalności sportowej, czy też aktywnie udzielająca się w organizacjach na terenie klasy czy szkoły, posiada największy autorytet wśród swoich rówieśników. Wokół takich uczniów skupia się najwięcej rówieśników.

Badania niniejsze potwierdziły spostrzeżenia innych autorów, np. L. Kolasa, W. Srokosz (1978), W. Srokosz (1976), M. Pilkievicz (1963), że popularni uczniowie - sportowcy, to również wyróżniający się w nauce, biorący aktywny udział w życiu klasy i szkoły. Popularność (uznanie) wśród uczniów można również zys-

kać nie prezentując wybitnej aktywności w żadnych z tych kierunków. Świadczą o tym dane tabeli 1, gdzie powyżej przeciętnej ilości wyborów w klasie 5a uzyskała 1 osoba (7 wyborów), podobnie w klasie 5b dwóch uczniów (6 i 5 wyborów), w klasie integracyjnej 2 uczniów.

Na przykładzie zaprezentowanym w niniejszej pracy widać potrzebę stosowania kilku technik socjometrycznych w badaniach stosunków koleżeńskich w klasie.

Uczeń C2 w klasie integracyjnej, który zajmuje 1 pozycję rangową w plebiscycie był zauważany przez kolegów tylko w I kryterium wyboru. Podobnie uczennica D2, którą klasa wyróżniła w kryterium II. Uczeń C6 zajął 3 pozycję w plebiscycie a nie znalazł uznania klasy w teście Moreno.

Potwierdziło się, że uczniowie, którzy wyróżniali się na tle klasy zarówno w sporcie jak i w nauce a także aktywnością społeczną są najbardziej cenionymi. Zajmują oni czołową pozycję pod tym względem w klasach 5a, 5b i sportowej.

Próbując odpowiedzieć na 2 pytanie badawcze, należy zwrócić uwagę na fakt, że uczniowie niepełnosprawni byli traktowani przez kolegów w taki sam sposób jak ich pełnosprawni rówieśnicy. Tymi samymi kryteriami oceniali innych. Należy sądzić, że jest to przejaw dojrzałości społecznej uczniów. Aż 4 osoby niepełnosprawne znalazły się w dziesiątce najbardziej popularnych uczniów w klasie. Stąd wniosek, że klasa traktuje ich na równi z resztą grupy. Przy wyborze „partnera do wspólnej podróży”, klasa integracyjna charakteryzowała uczennicę D2 jako: miłą, sympatyczną, koleżeńską, w klasie sportowej uczennica D1 i uczeń C3, którzy otrzymali najwięcej wyborów zostali przedstawieni jako osoby koleżeńskie, miłe, wesołe, z poczuciem humoru. Uczeń klasy podstawowej A - C1 został scharakteryzowany jako osoba zabawna, sympatyczna, łatwa we współzyciu, natomiast w klasie podstawowej B uczeń C1 był spostrzegany jako zabawny, miły, wesoły. Ogólnie rzecz ujmując, w kryterium I klasy najczęściej widziały kolegów, którzy byli: mili, sympatyczni, zabawni, koleżeńscy.

Natomiast w gronie osób, które mają wykonać gazetkę ścienną klasa integracyjna najczęściej wybierała ucznia C4, który zawsze miał ciekawe pomysły i zapał do pracy, nigdy nie odmawiał pomocy. Klasa sportowa wyróżniła uczennicę D5, która jest staranna w tym co robi i ma zdolności artystyczne. Uczennica D11 klasy podstawowej A wyróżniała się na tle klasy zdolnościami plastycznymi, dużą wyobraźnią a także tym, iż była staranna i można było na niej polegać, natomiast klasa podstawowa B wyróżniła ucznia C1, który był pomysłowy, staranny, i nigdy nie odmawia pomocy.

W ujęciu całościowym tego kryterium łatwo zauważyć, że cechami, które uczniowie najbardziej cenią są: zdolności artystyczne, pomysłowość, staranność i chęć pomocy innym.

W związku z tym, że badania niniejsze mają charakter wycinkowy i jednorazowy, nie pozwalają wystarczająco wnikliwie naświetlić całokształtu poruszanej pro-

blematyki, ale zdają się przemawiać za klasami integracyjnymi w szkołach „normalnych”.

## Bibliografia

1. Ekiert - Grabowska D. 1982, Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej, Warszawa
2. Ekiert - Grabowska D. 1984, Techniki socjometryczne w pracy wychowawcy klas początkowych, Katowice
3. Kolasa L., Srokosz W. 1978, Pozycja ucznia sportowca w zespole klasowym, „Rocznik Naukowy AWF Kraków”, t. XV
4. Kowalski T. 1975, Pozycja społeczna uczniów zdolnych w klasie szkolnej, „Ruch Pedagogiczny”, nr 4
5. Molak A. 1974, Socjometryczne techniki badawcze, Warszawa
6. Nowocien J. 1993, Pedagogiczne funkcje klas sportowych w systemie dydaktyczno-wychowawczym szkoły, [w:] Ku tożsamości pedagogiki i kultury fizycznej, (pod red. Z. Żukowskiej), Warszawa
7. O kształceniu integracyjnym i specjalnym. Opracowanie MEN, 2001, Warszawa
8. Pilkiewicz M. 1963, Postępy w nauce a popularność w zespole klasowym, „Psychologia Wychowawcza”, nr 5
9. Przewęda R. 1977, Klasy sportowe w polskich szkołach, „Kultura Fizyczna”, nr 12, cz. I
10. Przewęda R. 1978, Klasy sportowe w polskich szkołach, „Kultura Fizyczna”, nr 1, cz. II
11. Srokosz W. 1976, Uprawianie sportu a pozycja i popularność ucznia w zespole klasowym, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, nr 4
12. Zaborowski Z. 1964, Stosunki społeczne w klasie szkolnej, Warszawa